

Rapport

Ateljéerna i Sverige

Konstnärernas
Riksorganisation.

Ateljéerna i Sverige

Utgiven av: Konstnärernas Riksorganisation, 2021

Ansvarig utgivare: Eva Månsson

Författare: Jon Brunberg och Eva Månsson

Formgivning: Geska Helena Brecevic

Omslagsfoto: Jon Brunberg

Konstnärernas Riksorganisation

Hornsgatan 103

11728 Stockholm

www.kro.se

Innehåll

Inledning	4
Reflektioner #1	6
Metod och genomförande	8
Reflektioner #2	12
I vilka lokaler finns ateljéerna?	14
Reflektioner #3	16
Vilka är hyresgästerna?	18
Reflektioner #4	20
Hyresvärd och hyresavtal	22
Övriga frågor	30
Utmaningar och behov	31
Slutsatser och förslag	32
Så har vi räknat	34
Källor och ytterligare läsning	36

Inledning

Ateljén är central för de flesta konstnärer i Sverige i dag. Den utgör basen för konstnärlig verksamhet, såväl utforskande arbete som produktion av alla typer av konst för olika sammanhang såsom gallerier, konsthallar eller offentlig miljö. I denna rapport används ordet ateljé som synonymt med alternativa namn som produktionsplats, studio och liknande.

Trots ateljéns betydelse har vi begränsad kunskap om konstnärernas arbetsplatser, något som också Ann Larsson tar upp i Region Stockholms utredning om regionala produktionsplatser 2019:

”Då man inte kartlagt nuläget för att se hur stor andel av de yrkesverksamma konstnärerna som i dag har en ateljé/studio är det mycket svårt att mer exakt beräkna behov idag och i framtiden.”¹

För att råda bot på detta har Konstnärernas Riksorganisation påbörjat en rikstäckande kartläggning av konstnärsateljéerna i Sverige. Arbetet inleddes med en enkät till ateljéföreningar, kollektivverkstäder och enskilda ateljéinnehavare, och i den här rapporten presenterar vi de svar vi fått in.

Vi vill tacka alla som har tagit sig tid att svara på enkäten och delta i uppföljande samtal. Vi vill också tacka för det djupa engagemang för konstnärens arbetsplats och roll i samhällsbygget som visar sig i alla de kommentarer som har kommit in till oss i samband med enkäten och de samtal vi har fört under arbetets gång. Era insatser är nödvändiga för att vi ska förstå hur vi ska kunna arbeta vidare med den här frågan.

Varmt tack!

Vi som har arbetat med enkäten och rapporten är:
Eva Månsson, verksamhetschef på Konstnärernas Riksorganisation
Jon Brunberg, ordförande Konstnärernas Riksorganisation i Stockholms län och ledamot av riksstyrelsen
Rikard Birnik, utveckling av onlineenkät

1. Ann Larsson, "Förutsättningar för konstnärliga produktionsplatser i Stockholmsregionen – med fokus på bild- och formområdet och regionala stadskärnor" (Region Stockholms kulturförvaltning, 2019), s.16.

Ateljéfrågan är högaktuell

Vi ser sedan några år tillbaka en dramatisk utveckling i många städer, inte minst i de tre storstadsregionerna, där stadsomvandling och byggboom tenderar att driva upp hyresnivåerna och tränga ut konstnärerna som ofta efterfrågar prisvärda ateljéer i oömma lokaler. Många konstnärer upplever situationen som akut när föreningsdrivna ateljéhus står inför hot om nedläggning och Konstnärernas Riksorganisations medlemmar hör i allt större utsträckning av sig med frågor som rör ateljéstöd, avtalsförhandlingar och hyreskontrakt.

Vi i Konstnärernas Riksorganisation har arbetat på olika sätt med ateljéfrågan, bland annat genom att engagera oss i specifika fall, som till exempel ateljéföreningen G-studios kamp för att säkerställa ateljéplatser i Gustavsberg (2018) och genom att agera lokalt i frågor som rör ateljéer, till exempel när det gäller Stockholms stads ateljéstrategi och uppdaterade ateljéstöd (2017).

Många kommuner och regioner arbetar aktivt för att göra det möjligt för konstnärer att hyra lämpliga lokaler till en överkomlig kostnad. Stockholms stad uppdaterade ateljéstödet 2017 och beslutade om en ateljéstrategi som bland annat ledde till att staden tillsatte en kulturlots som fungerar som en länk mellan kulturlivets aktörer, Stockholms stads förvaltningar och bolag samt kommersiella aktörer som privata fastighetsägare.² Kommunstyrelsen i Göteborg stad beslutade den 5/2 2020 att anta en ny modell för hyressättning av lokaler för kultur- och föreningslivet som innebär en fast hyresnivå oavsett skick och läge, vilken förväntas omfatta cirka 280 lokaler.³ Fler kommuner, som till exempel Uppsala (2016), har infört ateljéstöd på senare år.⁴

Förutsättningarna ser dock väldigt olika ut i landet. Det finns stora skillnader, inte bara mellan stad och landsbygd, utan också mellan kommuner inom storstadsregionerna.

Ateljéer bör finnas med i samhällsplaneringen

Frågan om att tillhandahålla ateljéer eller erbjuda ateljéstöd till konstnärer har i mångt och mycket varit en kommunal angelägenhet. ”Värdefullt är exempelvis om en kommun har en ateljéstrategi som finns med i stadsplaneringen och inom vars ram man driver på exploatörer att skapa platser för konst och möten kring konst”, konstateras i den Konstnärspolitiska utredningen (SOU 2018:23).⁵

I våra remissvar till regionala kulturplaner lyfter vi ofta vikten av en samhällsplanering som genomsyras av kultur, och att kommuner och regioner inkluderar konstnärliga produktionsplatser i sina stads- och samhällsplaner. Men att tillhandahålla prisvärda ateljéer eller ateljéstöd är inte självklart för alla kommuner. **I Konstnärernas Riksorganisations undersökning "Årets konstkommuner 2017" anger 70% av kommunerna att de inte har någon form av ateljéstöd eller stöd till kollektivverkstäder för konstnärer. 18% svarar att de delvis har det och endast 12% svarar Ja.**⁶

En samlad gemensam kunskap om ateljéernas hyresgäster, värdar och avtal kan ge både konstnärer och andra aktörer, offentliga såväl som privata, bättre verktyg för att skapa bra förutsättningar för ateljéer och andra konstnärliga produktionsplatser runt om i landet. Vi hoppas att den här rapporten ska kunna bidra till en sådan kunskap.

2. Stockholms Stad, "Företags och föreningservice, kulturlots", <<https://foretagsservice.stockholm/radgivning-och-lots/kulturlots/>>, hämtad 2020-03-11.

3. Stadsledningskontoret Göteborgs stad, "Principer för långsiktigt hållbar hyressättning av lokaler för förenings- och kulturliv", Dnr 1281/16, antaget i kommunstyrelsen 2020-02-05.

4. Uppsala Kommun, Kulturförvaltningen, "Förnyad utlysning av ateljéstöd" (Dnr. KTN-2016-0183, 2017-04-19)

<<https://www.uppsala.se/contentassets/29b4a8adac6a4e24a0717548a6b7a4d1/12.-forniad-utlysning-av-ateljestod-samt-riktlinjer.pdf>>.

5. Konstnärspolitiska utredningen, "Konstnär - oavsett villkor?" (SOU 2018:23), kap. 9.5.2, s. 409.

6. Konstnärernas Riksorganisation, "Årets Konstkommuner 2017: Analys av kommunernas enkätsvar", <<http://kro.se/rapport-konstkommuner-2017>>, s. 9.

Reflektioner #1

"Jag är för egen del pessimist. Det kommer säkert att finnas tillgång till lokaler i framtiden men de kommer vara så dyra att folk inte har råd med dem."

"Jag tror vi kommer få se dyra, renoverade kontorslokaler i närförort och oömma lokaler eller råtor till bättre priser allt längre bort från staden. Det isolerar konstnären från stadens kulturella liv, som enbart består av kommersiellt attraktiva aktiviteter – en kulturell gentrifisering. I bästa fall skapas nya, intressanta sammanhang i periferin men konstnärsateljéer borde vara en självklar del av stadsbilden."

"Framtiden ser inte ljus ut. Många vill konsumera kultur men ingen vill betala för den."

"Troligtvis kommer utvecklingen följa bostadsmarknaden där prisnivån anpassas till befolkningstätheten. Ju närmare ateljén ligger en stad, desto dyrare blir lokalerna. Kommunerna kommer troligtvis samla ateljélokaler med subventionerad hyra längre och längre bort från städernas centrum."

I enkäten ställde vi en öppen fråga om hur de svarande ser på framtiden för ateljéer och kollektivverkstäder i Sverige - både när det gäller den egna situationen och i stora drag, ur ett samhällsperspektiv. Under rubriken REFLEKTIONER samlar vi ett urval av svaren, anonymiserade och lätt redigerade för ökad läsbarhet.

"Det blir mycket svårare att hitta lokaler för ändamålet och framför allt till rimlig hyra."

Metod och genomförande

Om enkäten

I slutet av maj 2019 skickades en enkät ut via epost till ateljéföreningar, kollektivverkstäder och till medlemmar i Konstnärernas Riksorganisation. Enkäten spreds via organisationens sociala medier, hemsidan kro.se samt i andra kanaler. Svaren inhämtades till och med september 2019 och har därefter bearbetats och sammanställts. Alla personuppgifter som har samlats in har behandlats anonymt och i enlighet med Konstnärernas Riksorganisations integritetspolicy.⁷

Det resultat av enkätundersökningen som presenteras här gör inte anspråk på att vara statistiskt säkerställt då den totala populationen inte har gått att fastställa eftersom det inte finns någon samlad förteckning över ateljéer och ateljéföreningar. Vissa av frågorna besvarades endast av ett mindre antal respondenter vilket i förekommande fall anges.

Vilka har svarat?

Vi har i enkäten delat upp ateljéerna i tre huvudsakliga kategorier: **ateljéföreningar, enskilda ateljéer och kollektivverkstäder**. Förutsättningarna för de olika kategorierna skiljer sig åt och vi har därmed behövt rikta många frågor specifikt till en eller två av dem. Vi fick in sammanlagt **169** svar. Svaren för de enskilda ateljéerna kan betecknas som fullständiga. Däremot har 8 ateljéföreningar och 2 kollektivverkstäder inte svarat på hela enkäten. Delar av underlaget, inte minst gällande ateljéföreningar, är i vissa fall ännu mindre, vilket anges i förekommande fall.

⁷ Konstnärernas Riksorganisation, Integritetspolicy, <<http://www.kro.se/integritetspolicy>>.

ATELJÉFÖRENINGAR

29

STYCKEN

29 ateljéföreningar svarade på enkäten. Dessa hyr en lokal av en kommunal, regional eller privat hyresvärd. Dessa föreningar hyr sammanlagt 467 ateljéer och har totalt 547 medlemmar varav cirka 79% är bild- och formkonstnärer.

ENSKILDA ATELJÉER

130

KONSTNÄRER

130 konstnärer med enskilda ateljéer har svarat. Dessa hyr sin ateljé direkt av en kommun eller ett kommunalt fastighetsbolag, av en privat fastighetsägare eller har sin ateljé i ett hus, en bostad eller dylikt som hen själv hyr eller äger.

KOLLEKTIVVERKSTÄDER

10

STYCKEN

De 10 kollektivverkstäder som svarat har 887 medlemmar. I många fall är det möjligt även för gäster att nyttja verkstäderna mot en dagsavgift. I några fall är konstnärer som är medlemmar i andra förbund eller sällskap också välkomna att använda verkstäderna.

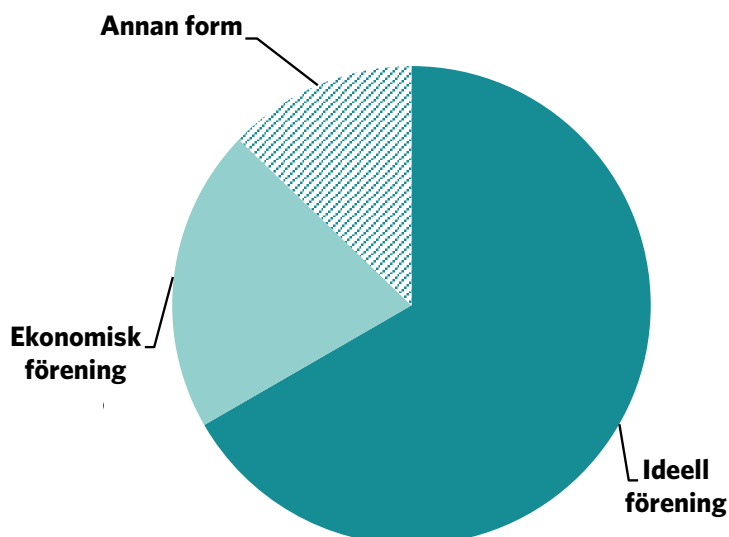
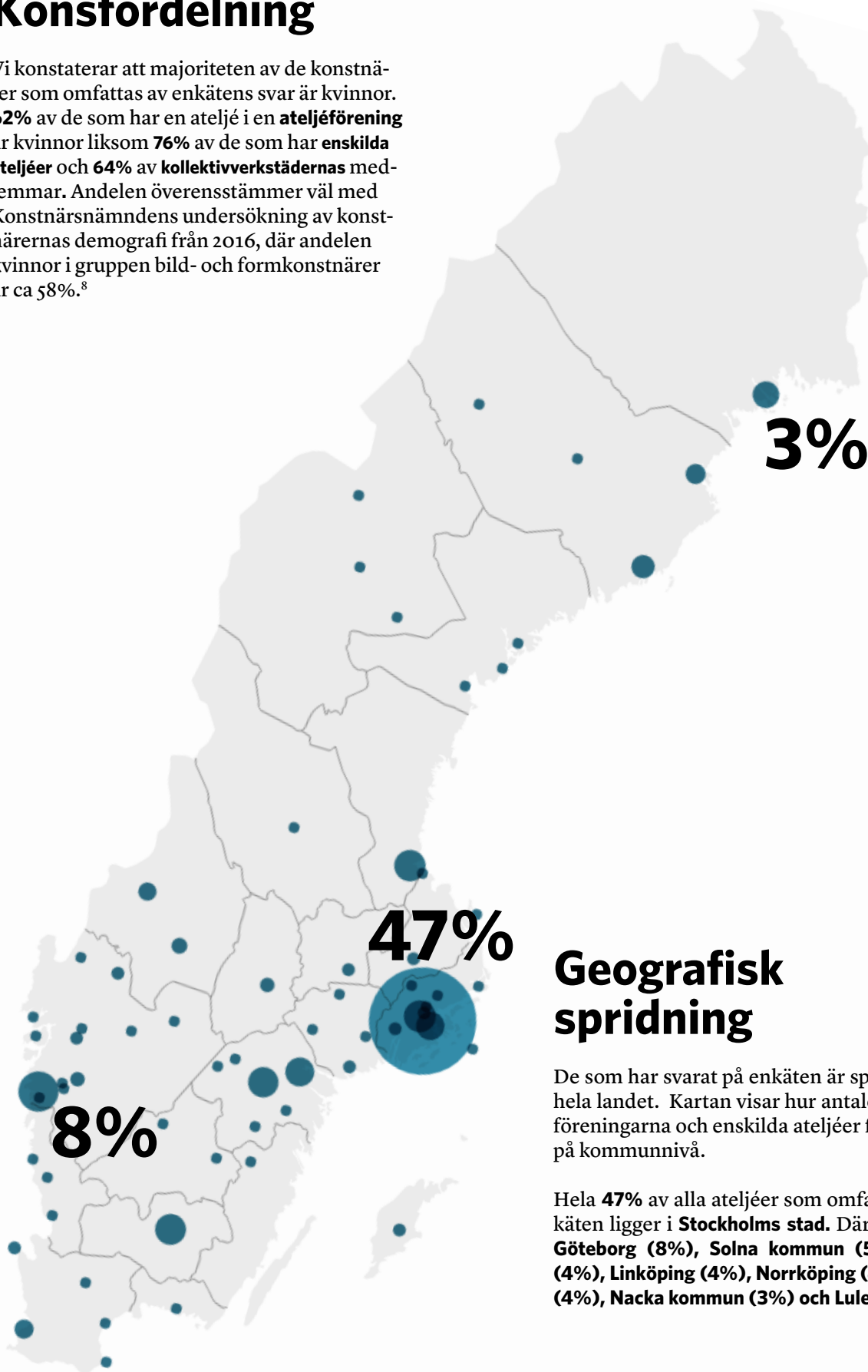

Diagram 1: driftsform. Den stora majoriteten av ateljéföreningarna och kollektivverkstäderna drivs i föreningsform. 67% drivs som ideell förening och 21% som ekonomisk förening. Under "Annan form" hittar vi bland annat stiftelse och aktiebolag.

Könsfördelning

Vi konstaterar att majoriteten av de konstnärer som omfattas av enkätens svar är kvinnor. **62%** av de som har en ateljé i en **ateljéförening** är kvinnor liksom **76%** av de som har **enskilda ateljéer** och **64%** av **kollektivverkstädernas** medlemmar. Andelen överensstämmer väl med Konstnärsnämndens undersökning av konstnärernas demografi från 2016, där andelen kvinnor i gruppen bild- och formkonstnärer är ca 58%.⁸

Geografisk spridning

De som har svarat på enkäten är spridda över hela landet. Kartan visar hur antalet ateljéer i föreningarna och enskilda ateljéer fördelar sig på kommunnivå.

Hela **47%** av alla ateljéer som omfattas av enkäten ligger i **Stockholms stad**. Därefter följer **Göteborg (8%)**, **Solna kommun (5%)**, **Gävle (4%)**, **Linköping (4%)**, **Norrköping (4%)**, **Växjö (4%)**, **Nacka kommun (3%)** och **Luleå (3%)**.

8. Konstnärsnämnden, "Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor" (Konstnärsnämnden, 2016), Tabell 1, s. 19.

Av de många svaren och utförliga kommentarerna kan vi utläsa att respondenterna känner ett starkt engagemang för sina arbetsplatser och en oro för risken att tvingas lämna dem.

"Samhället i stort och politikerna i synnerhet måste börja intressera sig för konst och förstå att konsten inte är vilken marknad som helst utan viktig för samhället av andra orsaker än hög avkastning."

"Jag tror att konstnärer kommer bli tvungna att söka sig antingen till gemensamma lokaler utanför storstäderna eller lösa lokalfrågan genom att köpa billiga fastigheter på landsbygden."

"Det enda möjliga alternativet är att dela lokaler med andra, men då det är svårt att hitta lokaler tror jag tyvärr att många konstnärer tvingas ha sin ateljé i hemmet."

Reflektioner #2

”Visionen är att ateljéer blir mer synliga centralt i samhället och inte belägna i källar- och industrilokaler. Och att de subventioneras därför att man gärna ser att konstnärer finns och syns och är en del av samhället.”

”Förhoppningsvis förstår man värdet av att konstnärer är verksamma i ett område och spränger in ateljéer och ateljéhus på många olika platser med rimliga hyror.”

Var finns ateljéerna?

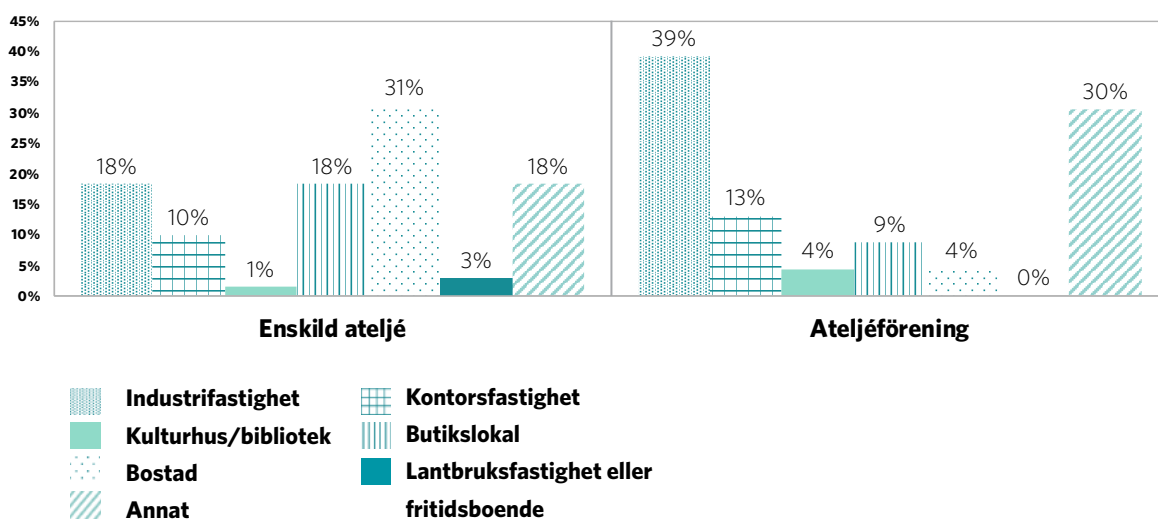
Ateljéföreningarna har sina lokaler framför allt i industrifastigheter men även i kontors- eller butikslokaler. En mindre andel uppger kulturhus/bibliotek eller bostad. Hela 30% svarade Annat på frågan och i kommentarerna uppger de bland annat: butikslokaler eller skolbyggnader, tidigare logement, mejeri eller K-märkt byggnad.

De **enskilda ateljéerna** är i högre grad inrymda i bostäder eller butikslokaler, men även industri- och kontorsfastigheter är vanliga. Bland de som uppgivit Annat förekommer udda fastighetstyper som "militärkasern" och "annex till före detta stationsbyggnad". Vanligt förekommande är annex, gårdshus

eller källarlokal i anslutning till bostadsfastigheter.

Vi frågade alla innehavare av enskilda ateljéer om de anser att deras lokal är ändamålsenlig för deras konstnärliga verksamhet. 63% svarade Ja på frågan, medan 34% svarade att de behöver hyra in sig i en kollektivverkstad eller liknande ibland. **Vi frågade de som har ateljé i eget hus eller bostad varför de valt denna ateljélösning.** 81% svarade att det är en lösning som passar dem, 12% att det inte finns några ateljélokaler i deras kommun, 2% står i kö för en ateljé och 5% uppgav Annat.

Diagram 2: Vilken typ av lokal finns ateljén/ateljéföreningen i?

Den genomsnittliga ATELJÉ-FÖRENINGEN hyr en lokalyta på 414 m² varav 106 m² (ca 25%) är gemensamma utrymmen, har 16 ateljéer per förening med en genomsnittlig yta på 19 m² och 19 medlemmar vilket innebär att några ateljéer per förening delas av några medlemmar.⁹

De ENSKILDA ATELJÉERNA är betydligt större, i genomsnitt cirka 46 m², men flera av uppgiftslämnarna svarar att de också hyr ut en eller ett par platser eller delar lokal med en kollega eller företag.

KOLLEKTIVVERKSTÄDERNAS lokaler upptar i genomsnitt 452 m².

9.13 föreningar har svarat på frågor om lokalytan.

Reflektioner #3

”Jag tror, baserat på ett allt hårdare politiskt klimat, att vi kommer se mer nedskärningar inom kulturområdet, vilket kommer drabba ateljé- och verkstadsstöden. Konstnärer får alltid flytta på sig. Jag önskar däremot en utveckling av ateljéhus och kollektiva verkstäder som starka konstnärliga noder, samt att kommunerna (tjänstemän och politiker) med stolthet pratade om vilka värden konstnärerna/konsten bidrar med för kommunen och medborgarna i stället för att beskriva oss som gnällande och bidragsberoende.”

"Förmodligen kommer det att bli ännu svårare med tanke på den ekonomiska utvecklingen när allt, precis allt, ska vinstmaximeras. I den bästa av världar borde ateljéer vara en kommunal angelägenhet, att man såg vinsten av att hålla sig med konstnärer. Det känns dock som om det går åt diametralt motsatt håll. Alternativet är, vad jag kan se, sponsring från det privata näringslivet."

"Vi skulle behöva satsningar på fler centralt belägna ateljéhus med anpassade hyror för konstnärer. En massiv satsning. Även satsningar på bostäder med angränsande större ateljé (som byggdes i Björkhagen på 40-50-talet till exempel) skulle vara bra. Om det inte satsas på ateljéer centralt kommer konstnärerna tvingas bort helt från städerna. Det sker redan i andra stora städer (London, New York, Paris) och Stockholm ligger hack i häl med ökad utflyttning av konstnärer."

Vilka är hyresgästerna?

Föreningarnas hyresgäster

Antalet hyresgäster i de olika föreningarna varierar stort. Den minsta är en ideell förening med en ateljé som delas av fyra konstnärer. Den största har 83 ateljéer och 90 hyresgäster. Sammanlagt hyr föreningarna ut **467** ateljéer till **547** hyresgäster.

De flesta hyresgästerna (**79%**) arbetar med bild och form (bildkonstnärer, konsthantverkare och formgivare) men många föreningar hyr ut rum till utövare inom andra konstområden: 4 föreningar hyr ut till utövare inom dans och musik, 7 till utövare inom film, 6 hyr ut till utövare som arbetar med ord (till exempel författare) och 2 till utövare inom teater.

Övriga områden som uppgivits är konstpedagog, ljudkonstnär, konstfilmare, konsthantverkare, speldesigner, arkitekt, silversmed, modedesigner, verksam inom barnkultur samt kulturförening/arrangör.

I kommentarerna framkommer att det ses som spännande och utvecklande med olika typer av konstnärskap i samma förening, att det kan leda till samverkan och samarbeten liksom till utbyte av erfarenheter, kontakter och utrustning. Problem som kan uppstå är när olika typer av verksamheter riskerar att störa varandra och är svåra att avgränsa, till exempel på grund av dålig ventilation eller ljudisolering.

Hur förmedlas lediga ateljéer?

28% av föreningarna svarar att de har en intern kö för att förmedla lediga ateljéer och **10%** att hyresvärderna har egen kö (till exempel kommunal ateljékö). **21%** av föreningarna tillämpar metoden att den som säger upp sig hittar ny hyresgäst. Och hela **41%** uppger Annat. Av kommentarerna framkommer att det är vanligt att föreningens medlemmar hjälps åt att hitta en ny lämplig hyresgäst, men även att det är vanligt med olika typer av utlysningar och ansökningsförfaranden via exempelvis e-postkampanjer eller sociala media.

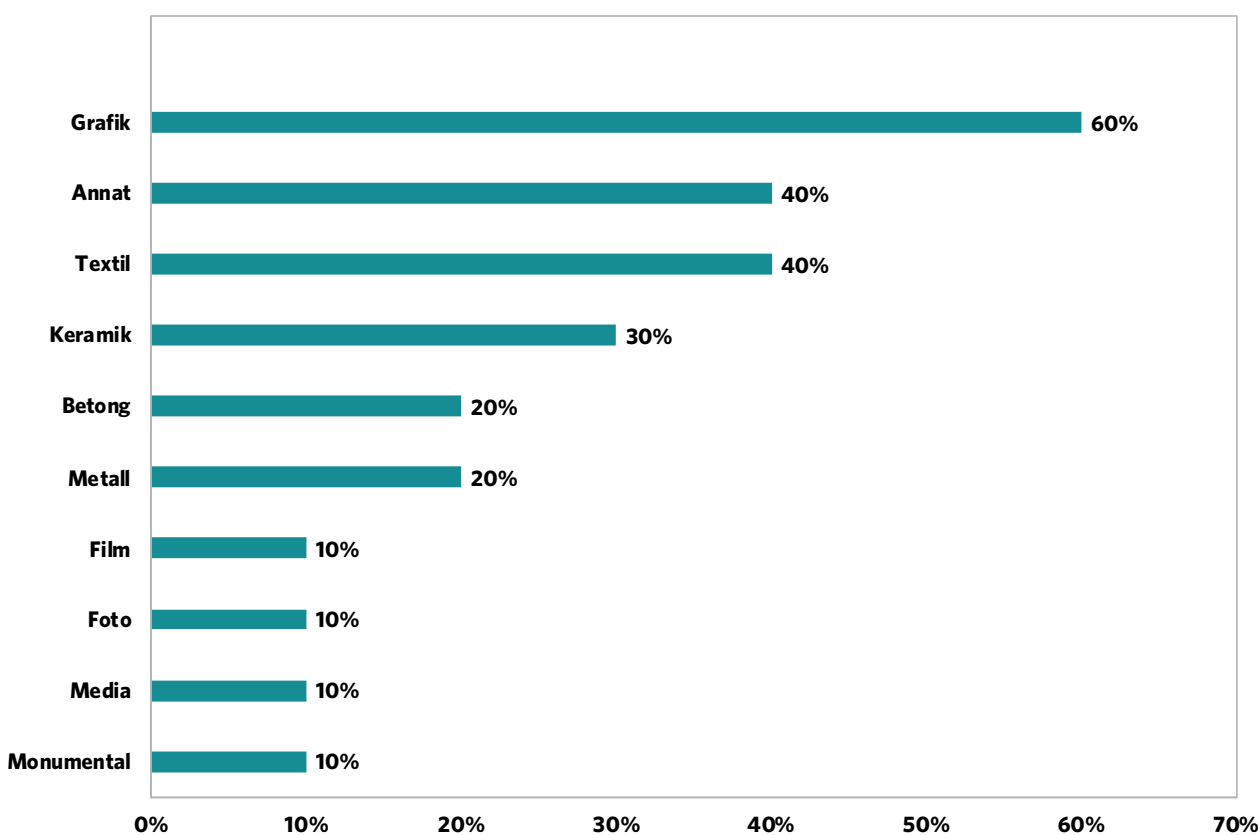
Få av ateljéföreningarna svarar Ja på frågan om de har någon policy för fördelning av ateljéer rörande genus (**14%** svarar Ja) eller mångfald (**11%** svarar Ja).

Kollektivverkstädernas medlemmar

De 10 kollektivverkstäder som deltagit i enkäten har cirka **887** medlemmar. **30%** av verkstäderna har fullt och kan inte ta in fler medlemmar medan **40%** svarar att de har möjlighet att ta in fler. De resterande **30%** svarar att de behöver fler medlemmar men har

Diagram 3: Verkstadstyper i kollektivverkstäderna

Andel av kollektivverkstäderna som har en viss typ av verkstad.

svårt att få in nya ansökningar om medlemskap. En av de svarande verkstäderna efterlyser yngre medlemmar. En annan påpekar att det krävs specifika tekniska kunskaper för att kunna ansöka.

Reglerna för tillträde varierar från verkstad till verkstad. Medan vissa verkstäder begränsar nyttjandet enbart till medlemmar så svarar **50%** av verkstäderna Ja på frågan om det är möjligt även för tillfälliga gäster att mot en avgift få tillgång till verkstäderna under en viss period eller för ett visst projekt.

Konstnärer som är knutna till andra sällskap eller medlemmar i specifika förbund välkomnas också ibland att använda verkstäderna. Till exempel är det ofta möjligt för med-

lemmar i konstnärliga kollektivverkstäder anslutna till Konstnärernas Kollektivverkstäders Riksorganisation (KKV-Riks) att arbeta i varandras verkstäder.

Vi frågade kollektivverkstäderna vilka typer av verkstäder de har. Den vanligaste verkstaden är en grafikverkstad: **60%** av kollektivverkstäderna har en sådan. Ett par av de svarande verkstäderna är också specialiserade på just grafik. Men i övrigt finns det en stor bredd på tekniker (se diagram 3). Under Annat ger verkstäderna exempel på andra tekniker och utrustning som de tillhandahåller: som glasfusing, screentryck, laserskärare, elektronik, glas, emalj, anodisering, tuft och patinering samt verkstäder som gjuteri och snickeri.

"Tänk om ateljéer skulle ses som något eftersträvänsvärt i stadsplaneringen och att konstnärers kunskaper och estetiska seende kunde vara en del av det. I Göteborg läggs ateljéförening efter ateljéförening ner för att privata hyresvärdar vill bygga kontorslokaler eller bostadsrätter. Det är nedslående."

"I min stad ser det dystert ut. Flera eldsjälar har försökt starta upp ateljéföreningar men kommunen har gett kalla handen. Lokaler är överlag väldigt dyra i de centrala delarna av stan."

"Min ateljé ligger i ett område som håller på att gentrificeras i rasande fart. ... Förr var vi 5 konstnärer på gården, nu är jag den ende som är kvar. Huset har blivit bostadsrätt och priserna har stigit och när grannarna betalar miljoner så förändras inställningen. I mäklarannonserna står det att fastigheten ligger i 'en konstnärlig miljö' men jag tycker mig se mindre och mindre av den saken."

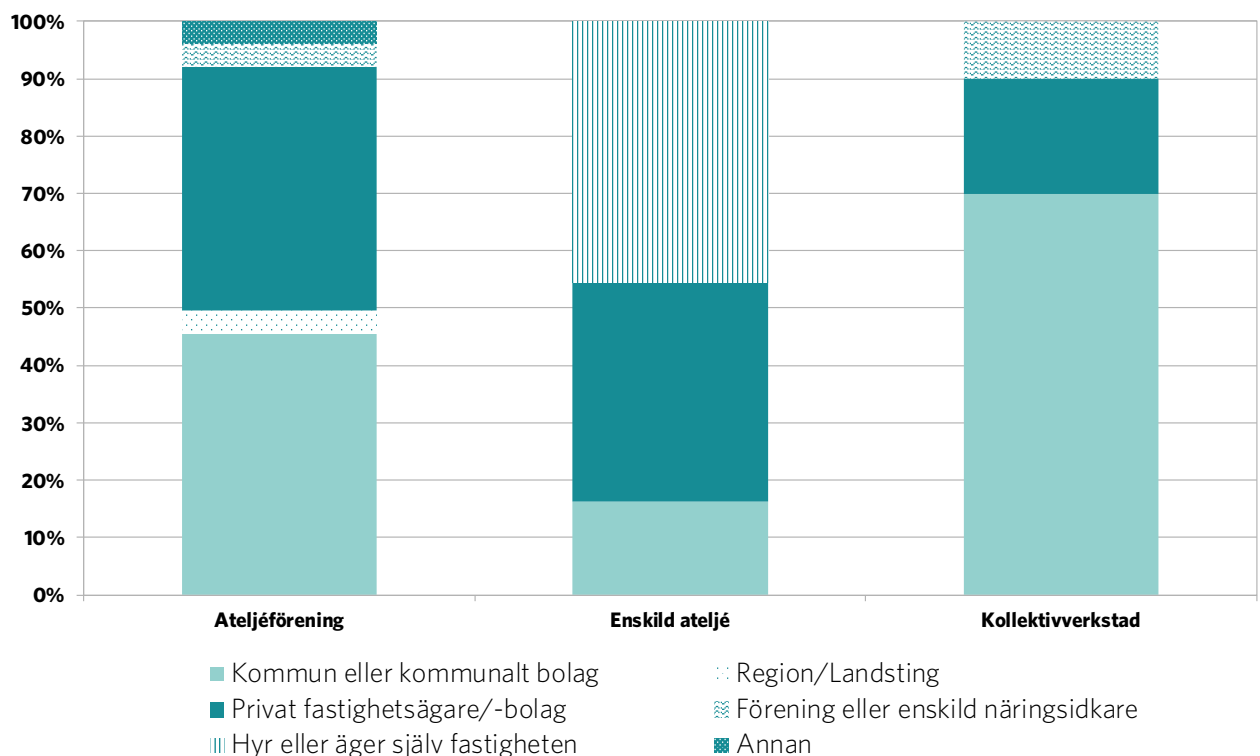
Reflektioner #4

”Jag upplever att det är så otroligt stor skillnad i tillgång till ateljéer och kostnad mellan storstad och mindre ort att det blir svårt med generella visioner eller idéer.”

”Jag hoppas att kommunala ateljéer växer på alla orter och inte bara i storstäderna. ... Jag möter allt fler personer som väljer att flytta ut till mindre orter men som inte har råd att köpa en hel gård att göra om till ateljé. Det hade hjälpt att kunna få möjligheten att hyra en kommunal plats att arbeta på.”

Hyresvärd och hyresavtal

Diagram 4: Vem är hyresvärd?

Tabell 1: Hur lång tid löper hyresavtalet?

Vem är hyresvärd?

Undersökningen visar att både landets kommuner och privata hyresvärdar och fastighetsbolag är viktiga aktörer som hyresvärdar för ateljéer och kollektivverkstäder. Kommuner är den vanligaste hyresvärderna för ateljéföreningar (46%) och kollektivverkstäder (70%). Bara i Stockholms kommun hyr staden, enligt uppgifter från 2016, ut 460 ateljéer genom fastighetskontoret och kommunala bostadsbolag.¹⁰

Privata aktörer, som exempelvis fastighetsbolag, är också vanliga som hyresvärd, inte minst för ateljéföreningar och enskilda ateljéer.

Vi noterar att ingen av de svarande kollektivverkstäderna eller ateljéföreningarna själva äger den fastighet man bedriver verksamheten i. Den formen är dock vanlig när det kommer till de enskilda ateljéerna där 45% av de svarande har sin ateljé i en fastighet eller bostad som de själva äger eller hyr.

Det är värt att notera att **ateljéföreningarna**

själva ofta fungerar som hyresvärdar när de hyr ut ateljéer till sina medlemmar. När vi frågade ateljéföreningarna vem som står som hyresvärd för de enskilda hyresgästerna svarar 89% att ateljéföreningen har hyreskontrakt med fastighetsägaren och skriver individuella hyreskontrakt med hyresgäster. I övriga fall har fastighetsägaren enskilda hyreskontrakt direkt med hyresgästerna. 96% av föreningarna svarar att ateljéföreningen förhandlar om hyrorna och resterande 4% att det ankommer på den enskilda kontraktssinnehavaren.

Hur lång tid löper hyresavtalet?

Den avtalade tid som hyresgästen är garanterad att få hyra lokalen varierar stort inom alla ateljétyper. Ateljéföreningar med rivnings- eller renoveringskontrakt har ibland så lite som en månads löptid, vilket innebär att av-

¹⁰. Stockholms Stad, "Ateljéstrategi 2017-2020", Dnr 2.6-190/2016 (2016-11-14), s. 9.

talet förlängs med en månad i taget och därmed kan sägas upp från den ena månaden till den andra. Det innebär en stor osäkerhet och svårighet att planera verksamheten på sikt. Kollektivverkstäderna har längst löptider i undersökningen (som längst 5 år). (Tabell 1 på föregående sida visar genomsnittliga löptider).

Hur lång uppsägningstid har hyresvärden?

Hyresvärdar för enskilda ateljéer har ibland anmärkningsvärt korta uppsägningstider, vilket visas av medianen som ligger på 3 månader för den gruppen. Föreningar har en median på den mer normala uppsägningstiden 9 månader. (Tabell 2 nedan visar genomsnittliga uppsägningstider).

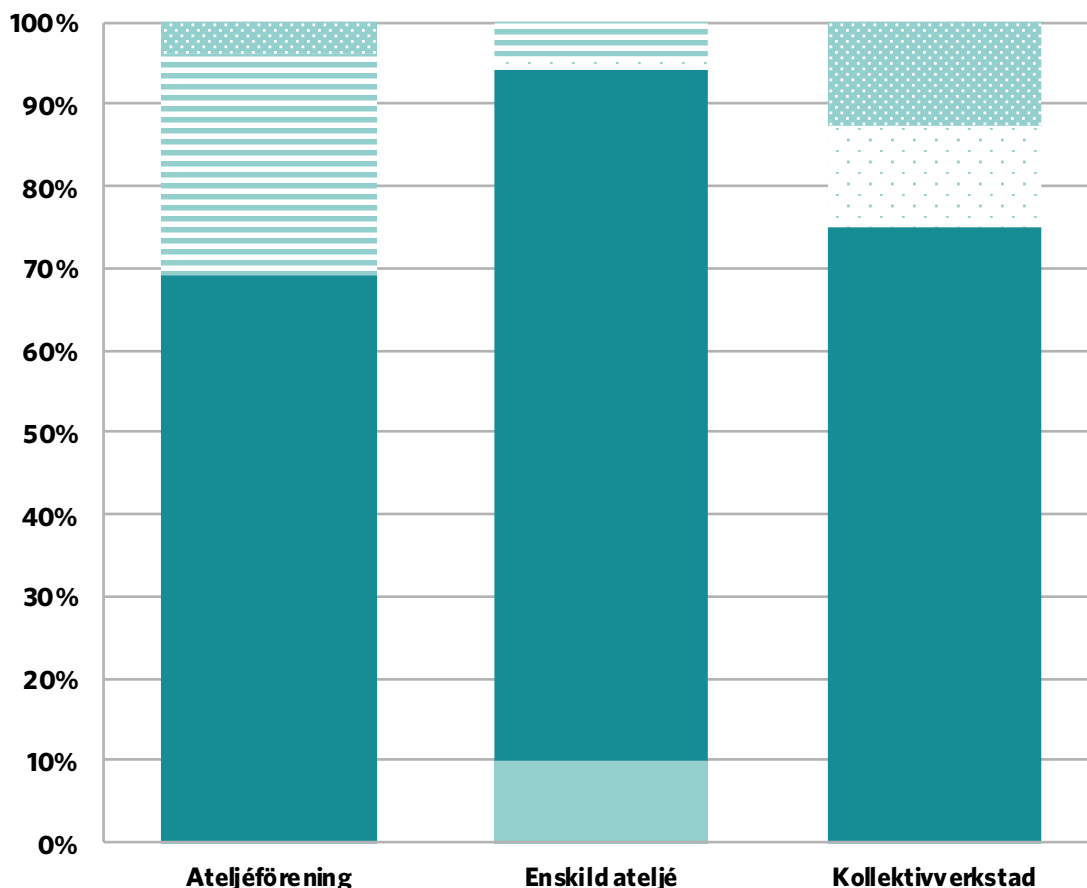
Hur länge får föreningar och hyresgäster vara kvar i sina lokaler?

Lite drygt en fjärdedel av ateljéföreningarna räknar med att bli uppsagda inom de närmaste 1-2 åren, och bara 4% har besittningsrätt. Kollektivverkstäderna och de enskilda hyresgästerna tycks ha en stabilare situation, men även här vittnar svaren om uppsägningar (se diagram 5).

Tabell 2: Hur lång uppsägningstid har hyresvärden?

Diagram 5: Hur länge får föreningar och hyresgäster vara kvar i sina lokaler?

- Så länge som vi vill. Vi äger lokalerna/har besittningsrätten.
- Vi räknar med att bli uppsagda inom de närmsta 1-2 åren.
- Vi har blivit uppsagda.
- Så länge som kontraktet löper med möjlighet att förlänga det.
- Så länge som kontraktet löper utan möjlighet att förlänga det.

Hyreskostnader

I Region Stockholms utredning om konstnärliga produktionsplatser från 2019 slår utredaren Ann Larsson fast: "hyresnivåerna är utan tvekan den helt avgörande frågan för möjligheten till fungerande produktionslokaler för konstnärer."¹¹ Vi håller med. Så länge som konstnärernas inkomster är låga gör bristen på betalningsförmåga i kombination med höga hyresnivåer det svårt för konstnärer att hitta ändamålsenliga arbetslokaler.¹²

11. Ann Larsson, Region Stockholms kulturförvaltning (2019), s. 25.

12. Konstnärskommittén, "Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor (2016)", tabell 20, s. 41. Medianen av den sammanräknade förvärvsinkomsten år 2014 för bild- och formkonstnärer var ca 13 100 kr i månaden före skatt enligt undersökningen.

Ateljéföreningarnas hyreskostnader

Det statistiska underlaget i vår undersökning för ateljéföreningarnas årskvadratmeterhyra är mycket litet. Endast nio svarande har uppgivit både årshyra och lokalens storlek vilket krävs för underlaget. Observera att eventuell moms är inkluderad i alla hyresberäkningar i detta kapitel – även i årskvadratmeterhyror och värmekostnader. Mer information om metoder och underlag finns i det avslutande kapitlet "Så har vi räknat".

Den genomsnittliga ateljéföreningens årshyra till fastighetsägaren är **224 866 kr** (inklusive eventuell moms). Variationen är stor mellan föreningarna: den lägsta årskvadratmeterhyran är **351 kr m²/år** och den högsta **1 375 kr m²/år**.¹³

Beräkningarna ovan inkluderar inte gemensamma kostnader utöver hyran till hyresvärden som medlemmarna i en förening har beslutat om att dela på och som vanligtvis läggs på hyran som en serviceavgift. Det kan röra sig om kostnader för gemensamma utrymmen, förbrukningsmaterial, bok-

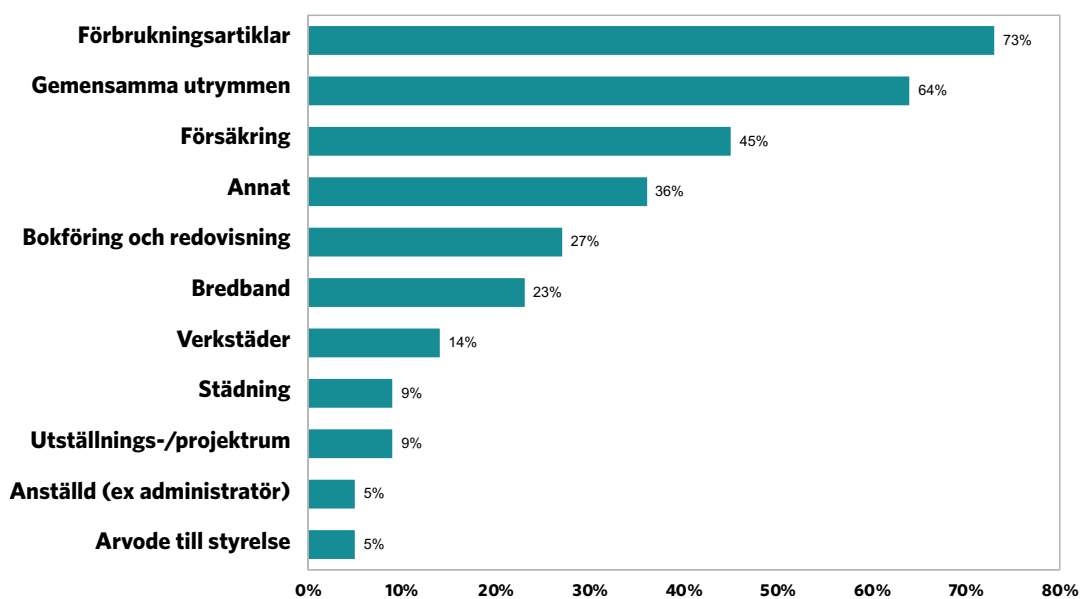
föring och redovisning eller försäkring (se diagram 6). Många har också svarat Annat med exempel som elförbrukning, sophantering, bankkonto, brandskydd, avgift till föreningen Stockholms ateljéhus som förhandlar hyror eller underhåll av biutor som exempelvis våtrum och wc. Vi uppskattar ett lägsta och högsta genomsnitt av sådana gemensamma kostnader till mellan **94** och **286 kr** per ateljé och månad.

Enskild ateljé - hyresgäster

Hyreskostnaden för de som har svarat att de är hyresgäster i en enskild ateljé (**71 st**) varierar väldigt mycket, från **0 kr** till över **10 000 kr** per månad. Den genomsnittliga hyran till fastighetsägaren är **3 312 kr/mån** (medianen är **2 383 kr/mån**). Sex svarande uppger att de delar lokal med en eller två andra konstnärer. För de **12%** i denna grupp som betalar kallhyra tillkommer i snitt **718 kr/mån** i uppvärmningskostnad.

Den genomsnittliga storleken på en lokal i denna grupp är **46 m²**, och kvadratmeterhyran i snitt **950 kr m²/år** inklusive eventuell moms.

Diagram 6: Vilken typ av gemensamma kostnader ingår i hyran?

13. Underlag för årshyran: 14 svar, och för årskvadratmeterhyran: 9 svar. Se det avslutande kapitlet "Så har vi räknat" för en beskrivning av hur vi räknar ut årskvadratmeterhyran.

Enskild ateljé - egen lokal

För de konstnärer som har sin ateljé **inrymd i egen eller hyrd fastighet/bostad** (56 st) är kostnaden mycket svår att beräkna vilket också märks på kommentarerna till lämnade uppgifter. Många anger ”noll” som hyreskostnad. Andra gör en uppskattning beräknad på hela hyreskostnaden för det egna boendet.

Den genomsnittliga hyran för denna grupp inklusive de som svarat noll är **1 654 kr/mån** (54 svar). Den genomsnittliga ytan på lokalerna är **47 m²** (56 svar) och genomsnittet av årskvadratmeterhyran för denna ateljékategori för de ateljéer som har uppgifter både om yta och årshyra (51 svar) är **443 kr m²/år** (646 kr m²/år om vi exkluderar de som svarat 0 kr i hyra) inklusive eventuell moms. Denna grupp har, på pappret, den billigaste årshyran per kvadratmeter. Men här bör man räkna med att mer eller mindre dolda utgifter som värme, el

och andra fasta utgifter, kan dra upp den totala kostnaden rejält. Ca **11%** av de svarande uppger att de har kallhyra och att de betalar i snitt **986 kr/månad** för värme inklusive eventuell moms.

Kollektivverkstäder

Kollektivverkstäderna skiljer sig från de andra ateljétyperna i den här undersökningen i och med att de täcker sina kostnader med medlemsavgifter och dagsavgifter för att nyttja verkstäderna. De flesta av verkstäderna, cirka **75%**, uppbär också återkommande eller tillfälligt kommunalt stöd för verksamheten eller särskilda investeringar.

Kollektivverkstäderna varierar mycket i storlek och hyreskostnad. Den genomsnittliga lokalytan är **452 m²** och den genomsnittliga årskvadratmeterhyran **754 kr m²/år** inklusive eventuell moms.

Sammanfattning

- **Vi konstaterar att kvadratmeterhyran är lägst för den enskilda ateljén i egen lokal**, men också att det beloppet troligen är underskattat och svårberäknat med den aktuella enkäten.
- **Den dyraste ateljétypen per kvadratmeter är den enskilda ateljén** där hyresgästen hyr en ateljé av en kommun eller privat värd. Dessa ateljéer är större och hyresgästen delar ibland lokalen med andra konstnärer.
- **Ateljéföreningarna erbjuder sina medlemmar ateljéer med mindre yta och stora möjligheter att dela resurser och skapa kollegiala nätverk.** Årskvadratmeterhyran som föreningarna betalar till hyresvärderna är jämförelsevis låg, men den slutliga hyra som medlemmarna betalar till föreningen påverkas av i vilken omfattning medlemmarna delar på gemensamma kostnader.

Är höga hyresnivåer ett storstadsfenomen?

I tabellen nedan jämför vi geografiska skillnader för årskvadratmeterhyror för de enskilda ateljéerna där vi har det största underlaget i form av 122 svar/ateljéer med jämförbara kvadratmeterhyror och en stor geografisk spridning. Vi har tagit fram data för Stockholms stad, Göteborgs stad och övriga landet.

I Stockholms stad och Göteborg stad är den genomsnittliga hyresnivån mer än dubbelt så hög som i övriga landet, vilket bekräftar bilden att hyresnivåerna är högre i storstäderna.

Antal enskilda ateljéer och årskvadratmeterhyra i snitt inklusive eventuell moms

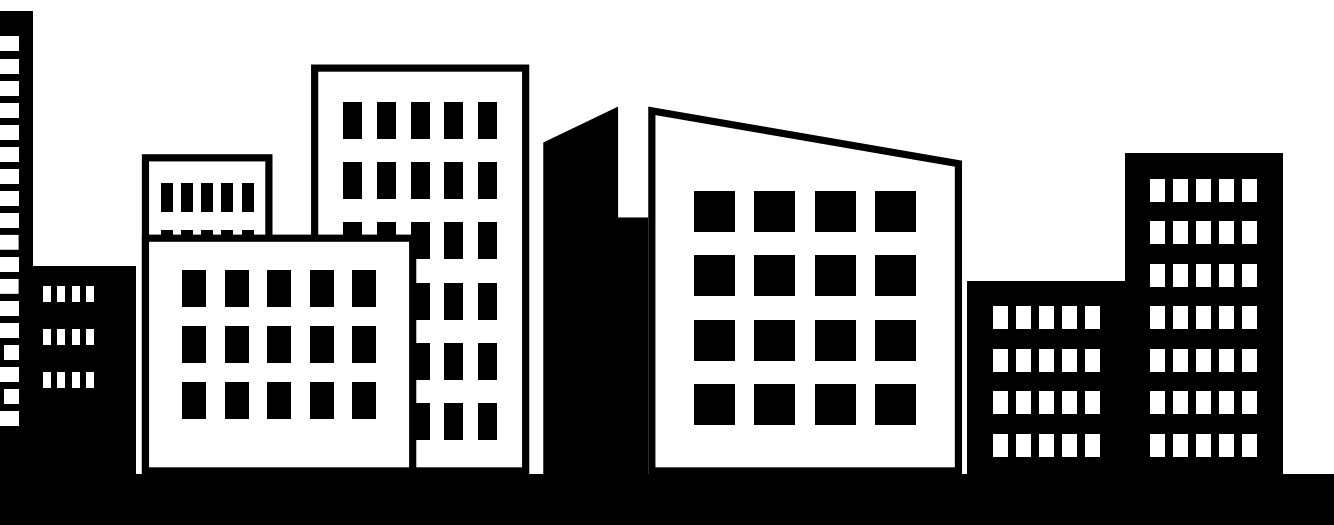

Jämförelser

Vad är en ”normal” hyra för en ateljé i Sverige i dag och hur ser hyresnivåerna ut på lokalmarknaden i stort för den typ av lokaler som konstnärer efterfrågar? Det är inte en lätt fråga att besvara. Här är några exempel på utredningar som tar upp hyresnivåer för ateljéer, och tjänster som jämför hyresnivåer för kontorslokaler i olika delar av landet.

I utredningen ”God Ateljé”, som presenterades av **Fastighetskontoret och Kulturförvaltningen i Stockholms stad** i februari 2016, uppgavs hyresnivån för konstnärer i Stockholms stads bestånd år 2015 ligga på cirka 900 kr m²/år.¹⁴

Det ramavtal som förhandlades fram mellan Stockholms fastighetskontor och Stockholms Ateljéhus 2015 visar på en mer differentierad hyressättning beroende på läget. Medianhyran 2015 låg på ca 800 kr m²/år för ateljé plus 150 kr m²/år för gemensamma utrymmen.¹⁵

I tjänsteutlåtandet från **Göteborgs Stads Stadsledningskontor** om ”Principer för långsiktig hållbar hyressättning” (2018) konstaterar författarna att de 153 jämförda lokalerna för kultur- och föreningslivet betalar en snitthyra på 775 kr m²/år och föreslår en sänkning till 550 kr m²/år.¹⁶

Datarörande kontorslokaler visar att det är storskillnad i hyresnivåer beroende på läge. **Ekonomistyrningsverkets rikthyrer** visar på stora skillnader i förväntad årskvadratmeterhyra mellan storstadsregionernas kärnor och andra kommuner. Rikthyran för kontorslokaler i Stockholm i s.k. B-läge i innerstaden var 2019 till exempel nästan fyra gånger så hög som en motsvarande lokal i motsvarande läge i en kranskommun som Norrtälje eller en stad som Kiruna.¹⁷ **Lokalmäklaren Yta.se** har tagit fram en tunnelbanekarta för Stockholm baserad på egna data och data från Skatteverket som visar på stora skillnader i hyresnivåer för kontorslokaler även inom Stockholms kommun.¹⁸

14. Lars-Edwin Andersson, Fastighetskontoret, Stockholms stad, ”God Ateljé”, 2016-02-04, s. 17.

15. ”Ramavtal för ateljéer mellan Stockholms Fastighetskontor och Stockholms Ateljéhus”, bilaga 6, fastighetskontorets hyror för 12 föreningar som omfattas av avtalet.

16. Göteborgs Stad Stadsledningskontoret, ”Principer för långsiktig hållbar hyressättning, tjänsteutlåtande, Dnr 1281/16,” (Utfärdat 2018-04-30).

17. Ekonomistyrningsverket, ”Redovisning av underlag för prisomräkning av lokalkostnadsdelen i anslagsbaserna för budgetåret 2020 samt reviderat underlag för budgetåret 2019,” ESV Dnr 2019-00016-1, hämtat 2020-01-16.

18. Yta.se blogg, publicerad jan 25, 2017, hämtad 2020-03-15, <<https://yta.se/blogg/hyresnivaer-langs-stockholms-tunnelbana/>>.

Övriga frågor

Miljöpolicy

Majoriteten av ateljéföreningarna (69%) och kollektivverkstäderna (75%) svarar Nej på frågan om de har någon miljöpolicy. 31% av ateljéföreningar svarar Ja medan ingen av kollektivverkstäderna uppger att de har någon sådan policy.

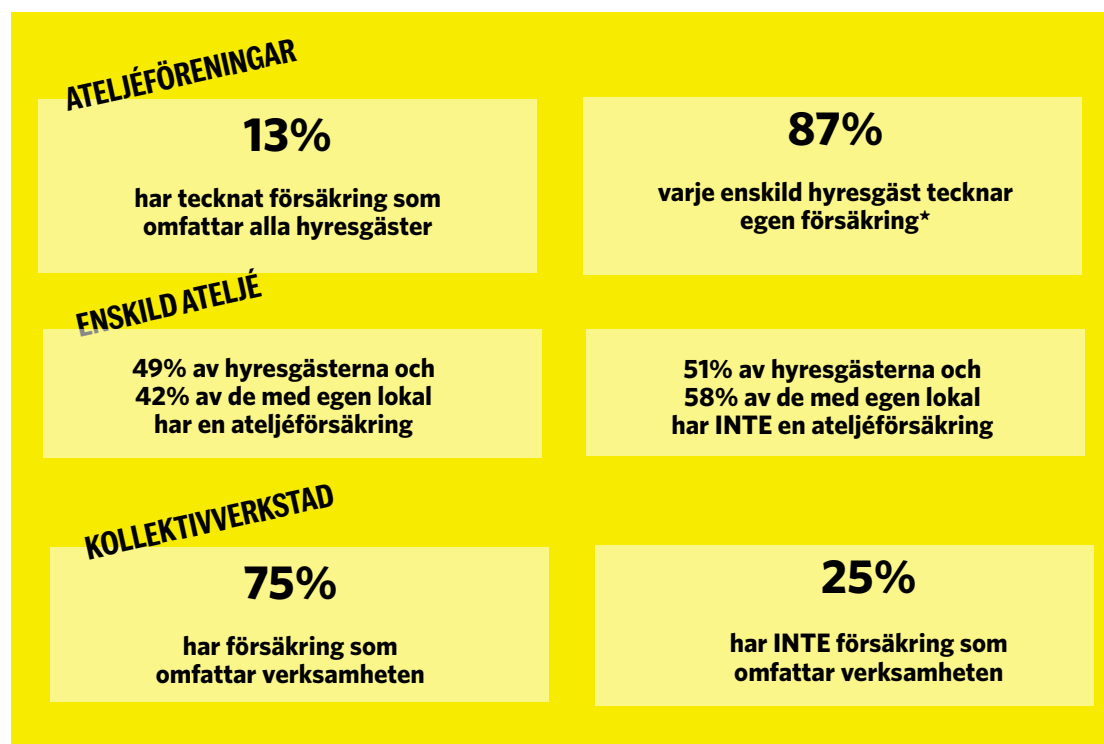
I kommentarerna beskriver många av föreningarna att de har ett pågående miljöarbete som bland annat omfattar minimerad användning av lösningsmedel, kemikalier och miljöfarligt avfall, inköp av miljömärkta städprodukter och återvinning – men de flesta har inte skrivit in det i stadgar eller kontrakt.

Några av föreningarna har medlemmar

som också arbetar konstnärligt med miljöfrågan och någon skriver att det är bra att vi har ställt frågan. Andra föreningar framhåller det individuella ansvaret. Även om majoriteten inte skrivit in sin policy i kontrakt eller andra dokument så finns uppenbarligen mer eller mindre uttalade överenskommelser om den gemensamma miljön, föreningens miljöpåverkan och hur miljöfarliga produkter ska hanteras.

Försäkringar

För att få en bild av hur försäkringssituationen ser ut frågade vi alla respondenter om de har en särskild försäkring för ateljén (se nedan).

* Detta innebär att det är upp till var och en av hyresgästerna att skaffa en egen försäkring, inte att de faktiskt har en sådan.

Utmaningar och behov

Vi ställde några öppna frågor i enkäten om hur uppgiftslämnarna ser på framtiden för ateljéer och andra konstnärliga produktionsplatser i Sverige, och frågade även ateljéföreningarna vilka utmaningar de ser och vilka behov de har.

Av de många svaren och utförliga kommentarerna kan vi utläsa att respondenterna känner ett starkt engagemang för sina arbetsplatser och en oro för risken att tvingas lämna dem.

Många av ateljéföreningarna upplever att de stora utmaningarna handlar om ekonomin. De är till exempel oroliga för att förlora det kommunala bidraget. De vågar inte investera i förbättringar eftersom de vet att de inte kommer att få vara kvar. Och flera uttrycker en stark oro för kommande förväntade hyreshöjningar.

Någon skriver att: ”Det ständiga hotet om uppsägning gör att man aldrig riktigt känner sig manad att utveckla verksamheten på den befintliga platsen mer än det allra nödvändigaste för ens eget arbete.” Andra orosmoment är att hitta hyresgäster som vill stanna kvar, eller tillfälliga problem med att få in hyror från hyresgästerna.

Hyresvärdens bristfälliga underhåll av lokalerna uppges som ett annat problem: ”Vi har enkla lokaler så på vintern är det problem med kyla. I den ena lokalen har vi haft problem med råttor men har fått fällor insatta av kommunen. Vid de perioder då vi letat lokaler och fått nya har det varit stora egna insatser för att få lokalerna i skick för konstnärlig verksamhet.”

För andra handlar utmaningarna om generationsskiftet, svårigheter att hitta hyresgäster som arbetar i specifika tekniker eller att lokalerna inte är riktigt ändamålsenliga.

När det gäller frågan om vilken typ av stöd som föreningen behöver för att underlätta driften och verksamheten är det många svarande som lyfter frågan om betalningsförmåga och hyresnivåer.

De efterfrågar allt från rimliga hyresnivåer och ateljéstöd samt att slippa hotet om hyreshöjningar till hjälp och stöd vid förhandlingar med hyresvärdar, och med driften – exempelvis ekonomihantering. Någon önskar en större förståelse för verksamheten: ”Det skulle underlätta om kommunen ville se området som värdefullt ur kulturell synvinkel och inte projektera bostäder här.”

En annan skriver att de behöver ”Stöd från kommunen att i samråd med konstnärerna hitta bra lösningar för ateljéhus, gärna bevarandet av äldre industrilokaler för detta syfte där man låter konstnärerna definiera renoveringsbehoven så att de står i rimlig proportion till hyreskostnaderna. Konstnärlig verksamhet kan inte likställas med annan kommersiell verksamhet utan måste behandlas utifrån en ekonomisk mall som ligger närmare konstnärrens reella verksamhetsvillkor där arbetstimmar sällan motsvarar inkomst.”

Slutsatser och förslag

När vi sammanfattar enkätens resultat kan vi konstatera att frånvaron av ett register på nationell nivå över ateljéerna i landet gör det svårt att få en helhetsbild och dra skarpa slutsatser. Bilden kompliceras av att så många olika typer av aktörer är inblandade, både bland konstnärerna och hyresvärdarna. Vi konstaterar till exempel att den privata sektorn ser ut att vara en viktigare aktör som hyresvärd än vi tidigare trott.

Ateljéerna drivs i en mångfald av verksamhets- och driftsformer, och föreningar såväl som enskilda konstnärer visar stor uppfinningsrikedom när det kommer till att hitta lösningar för att överleva i ett allt bistrare klimat. För det är tydligt att ateljéföreningar och kollektivverkstäder är under press. Det märks inte minst i respondenternas svar på vår fråga om hur de ser på framtidens ateljéer. Om vi hittar förhoppningar i svaren så handlar de ofta om en önskan att konstnärer ska sluta sig samman och/eller hitta produktionslokaler bortanför storstädernas stigande marknadshyror och gentrifiering.

En enkät kan ge en översiktlig bild av situationen, baserad på hur de svarande upplever den, och den information de har till hands vid svartillfället. För att öka kunskapen krävs en fördjupad kartläggning. Enkäten har hjälpt oss att få syn på frågor som skulle behöva grundläggande genomlysning och separata undersökningar.

Några av de frågor vi anser behöver utredas grundligare presenteras här, inklusive förslag till politiska åtgärder.

1.

Vi ser ett behov av en fördjupad kartläggning av ateljéerna i Sverige för att synliggöra ateljéns betydelse för konstlivet och få en bättre bild av hur frågor som rör ateljéerna (till exempel stödformer, avtal, hyressättning och moms) påverkar konstnärernas möjligheter och villkor.

2.

Vi föreslår en utredning av möjligheten att införa en statlig stödform, ett nationellt ateljéstöd, som incitament till kommunala och privata fastighetsägare - eller att det ska vara möjligt att finansiera sådana satsningar inom ramen för kultursamverkansmodellen.

3.

Vi föreslår att expertnämnder med särskild kompetens på området inrättas på statlig och regional nivå som arbetar nära konstnärerna och deras organisationer med försörjning och utveckling av ateljéer och andra konstnärliga produktionsplatser.

4.

Ett näringsbidrag i form av ateljéstöd är ett bra sätt att få konstnärer att etablera sig i en kommun. Vi vill se att fler kommuner erbjuder konstnärer ateljéstöd.

5.

Vi vill se att ateljéer och andra konstnärliga produktionsplatser får en naturlig plats i stads- och samhällsplaneringen - exempelvis genom kultursamverkansmodellen och i regeringens politik för gestaltad livsmiljö.

Så har vi räknat

%

**Ev. moms
är inkluderad**

Vi har för enkelhetens skull valt att begära in alla uppgifterna om hyreskostnader inklusive moms. Momsen på ateljélokaler är en fråga som skulle behöva belysas separat, då:

- inte alla konstnärer eller föreningar är momsregistrerade och eventuell moms på en ateljélokal därför är en kostnad.

- inte alla hyresvärdar, till exempel kommuner, är momsregistrerade.

- inte alla lokaler, till exempel ateljé i egen bostad, är belagda med moms.

Att ta hänsyn till alla dessa varianter skulle göra enkäten onödigt komplex.

På grund av ovanstående ska uppgifter om hyreskostnader inklusive beräknade kvadratmeterhyror ses som uppskattningar där moms i många fall, och särskilt i fråga om privata hyresvärdar, är inräknad. Observera att beräkningarna därför inte är direkt jämförbara med fastighetsbranschens siffror.

kr.

Hyreskostnader

Vi har försökt ta fram ungefärliga genomsnittliga kvadratmeterhyror för de olika ateljétyperna för att få en bild av vad konstnärer betalar för sin ateljéplats.

För att få fram relevanta data för beräkningarna har vi frågat om följande:

- Lokalens storlek och lokalhyra per år till hyresvärdarna inklusive moms.

- Antal hyresgäster/medlemmar och hur mycket dessa betalar till föreningen/verkstaden per år inklusive gemensamma kostnader (ateljéföreningar och kollektivverkstäder).

- Storlek på gemensamma ytor och antal ateljéer (ateljéföreningar).

- Årskostnaden för värme för de som betalar kallhyra.

m²

Beräkningar av hyror

Alla belopp som rör hyreskostnader ska ses som grova uppskattningar. På grund av olika drifts- och hyresformer, och eventuella differentierade hyressättningar, är det svårt att genom en enkät få fram exakta data. Till detta kommer att uppgiftslämnarna ibland bara har kunnat uppskatta hyreskostnaderna och många har valt att inte svara på frågor om hyreskostnaden alls.

För att få fram precisa siffror skulle vi behöva studera varje förenings och konstnärs hyresavtal och kostnader i detalj. Det ligger inte inom ramen för denna undersökning.

Vi har räknat ut den genomsnittliga årskvadratmeterhyran för varje ateljétyp separat genom att först dela den totala årshyran till hyresvärden (inklusive moms) med lokalens storlek för varje förening/enskild ateljé. Därigenom har vi fått fram varje hyresgästs årskvadratmeterhyra, som vi sedan har räknat ut genomsnitt och median på.

Källor och ytterligare läsning

Göteborgs Stad, Stadsledningskontoret, "Principer för långsiktigt hållbar hyressättning av lokaler för förenings- och kulturliv", Dnr. 1281/16, tjänsteutlåtande: <[https://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/DD-59505576B44080C1258415004F4ECA/\\$File/2.1.2_20190619.pdf?OpenElement](https://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/DD-59505576B44080C1258415004F4ECA/$File/2.1.2_20190619.pdf?OpenElement)>, notis: <[https://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/6C85C9EBD7A6608DC12585050056D238/\\$File/Beslut_i_notisform_KS_20200205.pdf?OpenElement](https://www4.goteborg.se/prod/Intraservice/Namndhandlingar/SamrumPortal.nsf/6C85C9EBD7A6608DC12585050056D238/$File/Beslut_i_notisform_KS_20200205.pdf?OpenElement)>.

Konstnärernas Riksorganisation, Robert Stasinski och Lisa Wallert, "Hur kan konstnärlig produktion säkras i Sverige? Case: G-studion, Gustavsberg" (2018), <<http://www.kro.se/content/hur-kan-konstnarlig-produktion-sakras-i-sverige-case-g-studion-gustavsberg>>.

Konstnärernas Riksorganisation, "Så kan kommunen kvalitetssäkra sin konstnärspolitik, Område 5: Goda konstnärliga förutsättningar" (2017), <<http://www.kro.se/kommuners-konstpolitik>>, s. 24-28.

Konstnärsnämnden, "Konstnärernas demografi, inkomster och sociala villkor" (2016), <https://www.konstnarsnamnden.se/Sve/Publikationer/PDF/Knamnden_Rapport_Konstnarernas_Inkomster_Webbversion_2016_12_20.pdf>.

Kulturdepartementet, "Konstnär – oavsett villkor?", Betänkande av Konstnärspolitiska utredningen, SOU 2018:23 (2018) <<https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2018/03/sou-201823/>>.

Region Stockholm, Ann Larsson, "Förutsättningar för konstnärliga produktionsplatser i Stockholmsregionen – med fokus på bild- och formområdet och regionala stadskärnor" (2019), <https://kultur.sll.se/sites/kultur/files/Rapport%20Produktionsplatser_webb_0.pdf>.

Stockholms stad, Lars-Edwin Andersson, "God Ateljé", utredning av Stockholm Stad, Fastighetskontoret, Utvecklingsavdelningen (2016), <<https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=1838865>>.

Stockholms Stad, "Ateljéstrategi 2017-2020," Dnr 2.6-190/2016 (2016), <<https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/utredningar-och-rapporter/kultur-och-stadsutveckling/ateljestrategi-2017-2020.pdf>>.

Transit Kulturinkubator, "Förstudie av infrastruktur för konstproduktion i Stockholmsregionen" (2017), <<http://transitsthlm.se/wp-content/uploads/Forstudie-av-Infrastruktur-for-Konstproduktion.pdf>>.

**Konstnärernas
Riksorganisation.**